

A MŰHELY ÉS A MESTERE

Csorba Győző 100

Csorba Győzőre gondolva gyakran eszembe jut a nap, amikor 1965-ben, ötvenegy évvel ezelőtt, először kopogtattam be munkaszobájába a pécsi megyei könyvtárban. Nyár volt, szakadt az eső. Gondjaimmal mintha egyenest a felhők közül érkeztem volna. Beléptem, fölállt, elém sietett. Hellyel és cigarettával kínált. Akkoriban már felébe vágta a cigarettákat, szipkába dugta, úgy szívta. Meghallgatott, aztán ő kezdett beszélni. Higgadtan és súlyosan, mint a kövek. Lassan minden a helyére került, előbújt a nap, újra megnyugtatóan forgott a föld. Azt a bizonyos archimédieszi pontot éreztem a talpam alatt.

Akkor a költőt kerestem, és az emberrel találkoztam. Később kiderült, hogy mindig így van. Univerzumának anyaga, összetartó és mozgatóereje a tiszta emberség. Mértékessége is az. Minden más utána következik. Ő egy híján ötvenéves volt, én a harmincadik évemben jártam, s alighogy Pécsre költöztem, el akartam futni innen. Vissza Belső-Somogyba, a szülőföldre, ahonnan jöttem. Megrettenve a várostól, a kilátástalanságtól, menekülni, elbujdosni készültem, s búcsúzni mentem el hozzá. Higgadt és bölcs volt, s bizonyára nem tartott fél napig, de én úgy emlékszem rá, hogy az egész délelőttöt végigbeszélgettük. Minden lehetséges érvet felsorakoztatott amellet, hogy ha költő akarok lenni, itt kell maradnom. Meggyőzőtt, maradtam.

Úgy éreztem, ettől kezdve fokozottan figyel rám, s éveketig mindig megmutattam neki az újabb verseimet, amelyeket eleinte, egytől ötig, le is osztályozott. Később tudtam meg, hogy Weöres Sándor tette ezt valaha az övéivel. Hallgattam rá, tanultam tőle. Évek kellettek, hogy megkapaszkozzam Pécssett, s még több év, hogy megtaláljam a költőt, aki a vele való találkozások, a magányos erőfeszítések és minden egyebek után egyszer csak ott állt bennem. Tíz-tizenöt év is eltelt aztán, amikor a kapcsolatunk barátsággá vált, sőt, talán annál is többé. Úgy tudott örülni minden eredményemnek, mintha a melléje nőtt testvére volnék, úgy várta és hallgatta a véleményemet a saját dolgairól, mintha nekem írta volna őket.

Miután Tüskés Tibort, a *Jelenkor* főszerkesztőjét „polgári eszmék terjesztése” vádjával, legfőképp pedig Mészöly Miklós *Az ablakmosó* című drámájának és a hozzá írt tanulmányának a közlése miatt 1964-ben leváltották, Csorba 1965-ben, akkoriban lépett ki a folyóirat szerkesztőbizottságából, amikor először jártam nála. Aztán 1977 elején, akkor tért vissza, amikor már én is ott voltam. A hatvanadik születésnapján, 1976. november 21-én pécsi és budapesti pályatársai, barátai, s Pécs városi és Baranya megye hivatalossága is szép ünnepségen köszöntöttük a városi művelődési házban. Én az alkalomra írt, *Triptichon* című versemet olvastam fel. A még ereje teljében levő, ősen is szép arcú, szigorú, de igazságra törekvő férfit és költőt köszöntöttem, aki előtte is, utána is nem csupán a Mester, a mérce, hanem a közös gondolkodásra mindig kész, a sorsunkra, teljesítményünkre, gondjainkra nyitott, megértő és segítőkész ember is volt. A *Triptichon* első részében így:

A költő

A szonett ezüst szelencéje illik
metszett arcához, szabályhoz szabály.
Illik? Sorvégen kinéz, föl-le jár,
mint nyári vödör oldalán a friss víz.

Kívül marad, ha belekényszerítik,
s belül, ha a szem kívül rátalál,
mégis egy-tömb, mint élet és halál,
s jobbik részével e szavakban sincs itt.

Keresi csak ízét-titkát a száj,
ha vályúhoz tereli a szabály,
és kotyvalék kortyai keserítik.

Köszöntse fű, fény, vízszag, muskotály,
a kerge élők mind, akik megértik,
hogy ha amott van, akkor most miért itt.

A vers harmadik részében a követendő példára utaltam:

Alattuk, velük

„Csupán a vadszóló pirosuló
zászlói lengenek”
Csorba Győző

Igen, a vadszóló, a sereg,
az elporzó zöld után vonuló
magányos hadosztály vörös zászlói, igen,
a belőlük szabdalt,
Prométheusz irodájában lepecsételt
útlevelek!... alattuk, velük talán
igazolható, hogy miféle ügyben,
hogy mindvégig, hogy honnan, hová,
velük talán még befelé is
a partizán igyekezet
a halott, idegen határban...
alattuk, velük nem reménytelen
a tiszta hazatérés, van okunk
értelmes ábraként csusszanni ki
a viszontagság ollóiból,
van jogunk
a hintázó zöld győzelmeihez, hiszen
ránk tekintve tudják csak, mi volt itt,
mi lesz itt.

Aztán ha kedd este, akkor délután öttől szerkesztőségi ülés van (volt) a Jelenkorban. Akkor is, ha szerkeszteni való nincs, vagy alig van. Beszélgetni lehet és szükséges. Műhely? Klub? Szekta? Összeesküvés? Ez is, az is. A „pécsi irodalom” sűrűje, ahová mégis a leginkább besüt a nap, ahol a fiatalok az idősebbektől, az idősebbek a fiatalabaktól tanulják, lesik el, kapják meg a... mit is?

A főszerkesztő, Szederkényi Ervin úgyszólván mindent tud a pesti eseményekről, pletykákról, botrányokról, irodalmi és politikai sakkhúzásokról, amit aztán mi, a többiek kiegészítünk, értelmezünk, színezzünk, cáfolunk. Mindenkinnek vannak fővárosi kapcsolatai. Barátok, szerkesztőségek, kiadók... Csorba a gyökerekig ás le, s mindig megtalálja az analógiát, az eleven szálát, amin keresztül a régi dolgokról, a *Sorsunkról*, a *Dunántúlról*, a *Jelenkor* első éveiről, Várkonyi Nándorról, Weöres Sándorról, Szántó Tiborról és a többiek-ről szólhat. De nemcsak az írók és művészek, hanem a valahai pécsi polgárok és polgárnők, jelentős vezetők és félelmetes senkik, dilettánsok és itt indult, aztán a fővárosban híressé vált tehetségek kelnek életre. Romantikus és száanalomra méltó körülményekről és időkről kanyarog a történet, egyre inkább legendává fényesítve ifjúsága és kora férfikora helyzeteit és szereplőit, barátokat és ellenségeket, halottakat és élőket. Mindnyájan ismerjük például azt az íróársat, aki 1957-ben hetente megjelent nála, erről-arról kérdezgette, aztán jelentést írt a beszélgetésről, s akivel egyszer csak közölte, hogy írjon, amit akar, de többé ne menjen hozzá. Akad, aki vele együtt arra a rendőrré is emlékszik, aki 1957-ben bemártotta az írókat a forradalom alatti tetteikért, de valójában azért, mert 1956 előtt nem közölték a *Dunántúlb*an a csapnivalóan rossz verseit.

A hetvenes évek második, a nyolcvanas évek első fele ez, a *Jelenkor* elérkezett megint egy csúcsra és néhány évig ott marad. Döntő részben a főszerkesztő, Szederkényi Ervin kitarító, céltudatos, önfeláldozó munkája eredményeként, de a bravúr aligha sikerülhetett volna az elődök és a helyi csapat nélkül, amelyből a számára legfontosabbak, Bárdosi Németh, Pákolitz, Parti Nagy, Csordás ott ülnek körülötte. A legeslegfontosabb, persze, Csorba Győző, aki nem csupán az igényt és a mércét jelenti, s a hagyományt képviseli negyven évre, sőt mindaddigra visszamenőleg, amikor a „pécsi irodalom” huszadik századi története elkezdődött, hanem akit addigi, másfél évtizedes főszerkesztősége idején volt alkalma emberként is megismernie. Aki az 1964-es puccs után csak tizenkét év múlva volt hajlandó visszatérni a szerkesztőségbe, de akinek a tanácsait és a szigorú kritikáját közben is kénytelen volt meghallgatni, figyelembe venni, tehát akitől tartott, de akit igazán tisztelni is megtanult.

Miért, hogy Csorba Győzőre emlékezve a *Jelenkor*, Szederkényi és a szerkesztőség jutnak eszembe? Miért először az, hogy Győző, ha megfázik, folyton megizzad, s ha megizzad, rögtön megfázik, ezért idegesen fél az egésztől, s egyszer régen megkért, hogy amikor fölkelek a zakómért, a felöltömért, akkor hozzam oda az övét is, mert az én hőérzékölömben jobban megbízok, mint a sajátjában. Miért ez jut eszembe?... Mert rengeteg időt töltöttünk a szerkesztőségben egymás mellett ülve? Mert a rádiókat, a tévéket, a költőjelölteket s némely rajongóit is ott fogadta? Mert jól érezte ott magát és jó volt vele lenni? Mert az, hogy Pécssett, egy vidéki magyar városban valaki jelentős íróvá váljék, és az maradjon, az elképzelhetetlen az itteni egyetlen folyóirat nélkül? Mert az ő Kossuth-díja 1985-ben, mint a zászló a Himalája (a Kékes?) csúcsán, kicsit az egész csapat győzelmét jelentette?

Csorba Győző a huszadik század nagy magyar költője, s hitem szerint minden időben nagy magyar költő marad. Akkor is, ha a halál utáni első évtizedekben ez nem mindig látszik. Az irodalomtörténet a *Nyugat* harmadik, máskor a negyedik nemzedékéhez szokta sorolni, s noha a műve (szellemisége, tartalma, jelentősége alapján) mindkettőhöz oda sorolható, gyakorlatilag egyikhez sem tartozott. József Attila bűvkörében induló, sajátos hangú, az országos csoportosulásoktól (irodalmi lélettől) mindig bizonyos távolságot tartó, de az irodalmi nyilvánosság által kezdetől fogva számon tartott költő volt, aki soha-

sem hagyta el szülővárosát. Könnyen lehetett tehát magányosnak, zárkózottnak, s még inkább Pécs költőjének nevezni, belekötni abba a csokorba, ahová a Szegeden élő Juhász Gyulát, a debreceni Gulyás Pált vagy a kaposvári Takáts Gyulát szokták. S igen, van igazság az említett állandó jelzőkben is. Nem kevés konokság, biológiai(?), szociológiai(?) meghatározottság, elszántság(?), rokonszenves csodabogárság(?) kell hozzá, hogy amikor mindenki, akiben valami fölösleg van, a fővárosba igyekszik, akkor közülük egy félreálljon (ott maradjon), s távol a többiektől országos jelentőségűt alkosson. Olyant, amiért már harmincévesen Baumgarten-díjjal, később meg, vidéken élő íróként az országban elsőként, Kossuth-díjjal tüntetik ki.

Csorba Győzöt, a költőt, kezdettől fogva a miért születünk, ha meghalunk, a természet és a tudomány, a szellemi és az anyagi világ, a hit és a kételkedés, a létezés alapkérdései foglalkoztatták. Az örökös és keserves tiltakozás a halál ellen, a mi van a halál után, s a csak azért is megkapaszkodás a természet és az élet szépségeiben, az évszakok változásában, a gyümölcsfák meg-megújuló példázatában vagy egy-egy emberi szóban, tekintetben. Költői eszközeit is ebből a tárházból vette, ezért van, hogy szomorú vagy komor hangulatú meditációi, s naplószerűnek tűnő tárgyias, de életes versei is mindig felszabadítanak, elgondolkoztatnak. Úgy tűnhet, hogy ez a fajta (gondolati) költészet, mert távol marad a változó közéleti színpadoktól, s mert nem használható fel kapásból és széleskörűen politikai célokra, független a kortól is, amelyben született. Csakhogy, amikor Csorba Győző a hatvanas évek elején azt írta *Ars poetica* című versében, hogy „A pokol korhoz kötött Újra s újra / alá kell szállni ellene // Fekete szavak szárnyán kél a nap”, akkor mindenki, akinek éppen akkor vagy néhány évvel azelőtt meg kellett járnia a poklot, azonnal rábólinthatott, s ma is rábólinthat, hogy igen, erről van szó, ez az én költőm. S aki kicsivel tovább lapoz, azt is olvashatja, hogy „Egy-nyári lepkék bogarak tébolya pezseg mindenütt”, de „a lélek kő márvány a lélek a változó évszakra mitse hederít”. Van tehát remény, meg lehet maradni, akárhol, akármikor élsz.

„Abszurdum, hogy meg kell halni. Szerinted mi van a halál után? Mi lesz a lélekkel?” – hányszor, de hányszor kérdezte meg, fordította ebbe az irányba a szót az utolsó éveken. A mindennapi beszélgetésben, tehát azon kívül is, hogy a verseiben kezdettől fogva s ekkoriban már szinte mindig ez volt a téma. Viaskodott Istennel, már „én se vagyok gyerek” alapon szeretett volna elbeszélgetni vele. Vitatkozni: „lássa be, hogy ő is lehet hibás, ha / belőlem dudva nő”. Mi ez a hatvan, hetven, nyolcvan év, amit szerencsés esetben az ember megél, megélhet? Mi ez ahhoz a sok ezer, sok millió évhez képest, ami az emberiség, a földi élet ideje, története? Semmi! Hát akkor? „Miért vagyunk a világon?” A füveket, a fákat, az ablaküvegnek koppanó bogarakat figyelte, kérdezgette. Egyenrangú élőlényeknek, nagy titkok tudójának tartotta őket.

A nehéz időkből, életének keserves éveiből, s az egész országot megtipró, megalázó korszakokból is a szívderítő emlékeket szerette felidézni. Azokat, amelyekben az erőszakon, az ostoba hatalmaskodókon, az akarnok tehetségteleneken, a nagyképűségen, a butaságon mosolyogni, kacagni lehetett. Sok ilyent tudott. *A város oldalában* című életrajzi interjúkötete tele van a régi Pécs (utcák, épületek, emberek) történeteivel. Mindegyik az élet, a szellem diadalát tanúsítja a halál felett, a túlélés ringató hullámverése a vihar után. Bizott az időben, a tisztesség, az értelem és az értékek győzelmében. „Ne maradjon belőlem semmi több, / csak amit élő érdeke szerint / táplálékként őriz meg az utókor”, írta szigorúan *Verseim sorsa* című költeményében. De reménykedett, hogy „pár ezred bércen túl” is lesz (ha más nem) egy költő, aki őt, és az általa annyira szeretett, nála fél évezreddel előbb élt pécsi költőt, Janus Pannoniust „öt századévnyi / bérc két szél-távolából” „fázékony árvaságban” összegondolja majd. – Igen, ezért vagyunk itt, s hiszünk benne, hogy így lesz.